

בס"ד

ירחון

האוצר

תשרי ה'תש"פ

גיליון ל"ג

חברי המערכת

הרב משה בוטון הרב רועי הכהן זק
הרב משה מרדכי אייכנשטיין
הרב אריאל דוד הרב רפאל קליין
הרב יוחנן ברנשטיין

עיצוב שער: י. אליהו 054-8479974

להרשמה לקבלת הירחון,
לשליחת מאמרים והערות ולכל ענייני המערכת
יש לפנות לכתובת הדוא"ל:

HaOtzar5777@gmail.com

מפתח האוצר

בשער האוצר ז

~ אוצר הגנזים ~

ה בעניין נוסח ההזכרה בשמיני עצרת, ובעניין שתיית יין בסעודות שבת ויו"ט
הגאון רבי שריה דבליצקי זצ"ל
עם הערות וביאורים מאת הרב יוסף פליסקין

~ אוצר ראש השנה ~

טז בדין כל לנאותו אינו חוצץ בלולב ובשופר
הרב דוד לוי

כג עוד בעניין תקיעות על סדר הברכות - שיטת רש"י [מאמר תגובה]
הרב שלמה זאב פיק - הרב יצחק ביסמוט

ל גדרי התקיעות דמיושב ודמעומד, חיוב שמיעת חזרת הש"ץ, הוספת תקיעות לחומרא
הרב יחיאל אומן

נא בדין כוונה בתקיעות
הרב יוסף חיים שהרבני

ס הערות וקושיות: אודות המנהג לאכול מצה בליל ראש השנה - הרב גמליאל הכהן רבינוביץ

~ אוצר יום הכיפורים ~

סד תשובת ישראל ותשובת העמים
הרב ראובן אוחנה

טט נשיאת כפים בנעילת שערים
הרב משה מרדכי אייכנשטיין

~ אוצר חג הסוכות ~

עד הערות בדעת רש"י והרמב"ם בסוגיית סוכה שתחת האילן
הרב אלאור כהן

מפתח האוצר

- פז הערות בדיני דפנות הסוכה
הרב יצחק שלמה פייגנבוים
- צא פסל היוצא מחוץ לסוכה ורוחבו קטן מרוחב הסוכה
הרב הראל דביר
- צז בדין מחיצות קודמות לסכך וטפח בחוטט בגדיש
הרב יעקב דוד אילן
- קה הקדמת הדפנות לסכך
הרב עמיחי כנרתי
- קי בעניין ברכת לישב בסוכה שלא על סעודת פת
הרב משה יפת
- קכד היכן עדיף לקיים ברית מילה בחג הסוכות, בבית-הכנסת או בסוכה
הרב יהושע ון-דייק
- קלד "אם כן היית נוהג לא קיימת מצוות סוכה מימך"
הרב אליסף יעקבסון
- קלח הדרך המובחרת באחירת ארבעת המינים בשעת הברכה
הרב עמנואל מולקנדוב
- קמד גדרי הדס משולש
הרב ישורון ורנר
- הערות וקושיות: בעניין השיר יום שמחה לישראל לכבוד שמחת תורה - הרב ראובן אוחנה, הרב משה בוטון
- קנח

~ אוצר ימים טובים ~

- קסו בעניין רחיצה ביו"ט, והדין שווה לכל נפש
הרב אריה אידנסון
- קצב בעניין עישון ונטילת חומרים פסיכואקטיביים ביום טוב
הרב יהושע לוונטל
- כיבוי להבת הגז ביום טוב על ידי נתינת חייץ כסכין וכף, בין עגולת כירת הגז להתקן הבטיחות שבצדה
הרב אורן צדוק
- רט

מפתח האוצר

מצוות עשה דקבלת רבו ועליה לרגל כאחד אם הוי מצוות חבילות רטז
הרב מתתיהו גבאי

ברכת שהחיינו לשיטת הר"י מיגאש רכג
הרב ח. י. הלוי

הערות וקושיות: במהות שמחת יו"ט ואם צריך דוקא יין - הרב יוסף ליברמן רלח

הערות הקוראים רלט

סוף זמן תפלת מנחה - בשקיעת החמה או בצאת הכוכבים רמא
דין פיוטים בקריאת שמע וברכותיה, קרובות, אזהרות ורשויות רמז
טעמי המקרא הנדירים - מתיגה זקף קטן רמח
החילוקים בין ריבית בהלואה לריבית במכר רמח
בדין חיוב אכילת מיני תרגימא בסוכה רנ

כתובת המחברים למשלוח הערות רנד

הרב משה יפת

כולל למען אחי – רצופות

מודיעין עילית

בעניין ברכת לישוב בסוכה שלא על סעודת פת

כמה ספיקות בדין הברכה על ישיבת סוכה * בדין ברכת הסוכה על שינה ללא אכילה * בדין ברכת לישוב בסוכה על אכילת פת הבאה בכיסנין * עצות נפלאות לצאת מן הספיקות

א.

כמה ספיקות בדין הברכה על ישיבת סוכה

כתב השו"ע בסמ"ק תרל"ט סעיף ח', נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה. וברמ"א כתב, והכי נהוג. עכ"ל. והנה, יש לדון לפי דעת מרן השו"ע שאין מברכים ברכת לישוב בסוכה אלא על אכילה, בכמה אופנים השכיחים בזה:

א. ראשית יש לדון, באופן שרוצה האדם לישוב בסוכתו שעה או שעתיים ללא אכילה כלל, ולאחר מכן אין כוונתו לאכול סעודת פת, אלא לילך לענייניו אשר המה מחוץ לסוכתו, האם שהייה זמן רב ללא אכילה, מחייבת בברכת הסוכה או לא.

ב. כן יש לדון ביוצא בזה, באופן שבא האדם לסוכתו לישן שם, ואינו יכול כעת לאכול סעודת פת כלל, ומזמן הברכה על סעודת פת שסעד מקודם לזה עבר זמן רב שבו הוא לא שהה בסוכה, וממילא היה הפסק טובא משעת הברכה, האם בזה שפיר יש לו לברך על שינתו או לא.

ג. ובעיקר יש לדון בכל זה, אם באכילת פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה בסוכה, לכו"ע יש לברך ברכת לישוב בסוכה, או דבעינן דוקא סעודת פת או קביעות סעודה ממש.

ובהיות ואופנים אלו שכיחים הם מאד, ואנן נהיגין כדעת מרן השו"ע שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה, על כן אמרתי לנפשי אסורה נא ואראה כיצד נטיית דעת הפוסקים הראשונים בכל זה, למען דעת את המעשה אשר נעשה בס"ד, וזה החלי בעזרת הנותן ליעף כח.

ב.

בדין ברכת הסוכה על שינה ללא אכילה

א. ראשית דבר, נפתח בדין השינה בסוכה ללא אכילה אם יש לברך עליה, ושמעתי מגיסי הגר"א אריאל שליט"א, ששמע מהגאון רבי ששון כהן שליט"א שהורה להלכה ולמעשה, שכל שבא לסוכה ואינו אוכל בה כלל [ומזמן אכילתו הקודמת הפסיק טובא בשהייה מחוץ לסוכה

וכיוצא בזה], מברך על השינה לבד ברכת לישוב בסוכה, ואף למנהגינו שאין מברכים אלא על אכילה לבד, אבל בכה"ג שאינו אוכל כעת כלל אלא ישן, מברך. עכתו"ד.

ומתחילה הייתה בעיני תמוהה הוראה זו, שהרי על שינה בלחוד כתבו הפוסקים שיש לחוש שמא לא ישן וברכתו תהיה לבטלה, וזה נכלל גם בפסק השו"ע בסעיף ח' שאין מברכים אלא בשעת אכילה ולא על השינה. ואם כן מה לי אם אוכל שם מה לי אם אינו אוכל שם. והנה, כידוע רבינו תם הוא עיקר מקור המנהג שלא לברך את ברכת לישוב בסוכה אלא בשעת אכילה, ולפיכך יש להבחין בדבריו בדינים אלו, וכמדומה שזכיתי בחמלת ה' עלינו ולהבין ולהשכיל טעם כעיקר לברך על שינה לבד אף ללא אכילה באופן הנו"ל, ובפרט שכפי שיבואר להלן כן דעת רבינו המשנה ברורה. ונבאר הדברים בס"ד.

ב. בתוס' בברכות דף י"א ע"ב ד"ה שכבר, כתבו בזה"ל: ואם תאמר, מפני מה אין אנו מברכין לישן בסוכה. ויש לומר, דברכה דאכילה שמברכין לישב (בסוכה) פוטרנו. אי נמי, משום שמא לא ישן, והוי ברכה לבטלה, שהרי אין בידו לישן כל שעה שירצה. ע"כ.

ויש לפרש בכונת קושייתם בתרי אנפין: ראשית, יש לפרש כי הוקשה להם מדוע תיקנו ברכה ברכה דוקא על הישיבה בסוכה, כלומר על האכילה ולא תיקנו על שינה בסוכה, ומאי מעליותא דאכילה משינה. ובאופן נוסף יש לפרש, מה טעם נוסח ברכת הסוכה הוא 'לישב' בסוכה, הלא אף שינה היא קביעות בסוכה [ואדרבה שינה חמורה מאכילה, שהרי אכילת ארעי מותרת חוץ לסוכה ושינת עראי אסורה], ואם כן היה לקדמונינו לתקן נוסח ברכה גם על השינה ולא רק על הישיבה.

ולפי טעם זה האחרון יוצא מבואר, דהוה פשיטא להו לתוס' שהיה מן הדין לברך אף על שינה ללא אכילה, אלא שהוקשה להם מה טעם אין מברכים על שינה לבד כשם שמברכים על הישיבה בסוכה. ואם כן, בתירוץ קמא נשאר בזה התוס' שבאמת היה מן הדין לייחד נוסח ברכה גם על השינה כמו הישיבה, אלא שבדר"כ ברכת האכילה פוטרנו [ולהלן יבואר בס"ד טעם הדבר שהאכילה פוטרנו השינה]. אולם, בתירוץ בתרא הדרו בהו התוס', ותפסו לעיקר שאין לברך על השינה ברכת הסוכה כלל ועיקר, ומשום שאין השינה מסורה בידו לברך עליה, דשמא לא ישן והוי ברכה לבטלה^א.

אלא שאם אמת נכון הדבר, וזה ביאור קושית התוס' בנוסח הברכה כאמור לעיל, קצת צ"ב מה טעם לא הוקשה לתוס' נמי על הטעם שלא קבעו בנוסח הברכה ברכה אף על האכילה, ומדוע נוסח הברכה רק על הישיבה גרידא.

[ועל עיקר קושי זה בנוסח ברכת 'לישב' בסוכה, שאינו כולל אכילה ולא שינה הנפטרת באכילה, כבר עמד לבאר זאת מו"ר הגר"ש קורח וצ"ל בספר עריכת שולחן לסימן זה, ותמצית דבריו שם, שנוסח לישוב משמעותו הוא ישיבה וקביעות בסוכה או בכל מקום אחר, וכפי שמצינו במקראות 'מושב בני ישראל בארץ מצרים', שזה משמעות כלל ישיבתם ועסקיהם שם, עיין שם בדבריו הנפלאים].

א. הערת עורך: יתכן לפרש, שגם בתירוץ בתרא באו ליישב למה לא תיקנו ברכה על השינה, וביאור תירוץ זה הוא שמברכים בכללות על הישיבה, כך שגם אם לא ישן הרי ישב בסוכה, ואין ברכתו לבטלה, ועפ"ז גם לתירוץ האחרון מברכים על השינה.

דברי הרא"ש בסוכה ובברכות בזה

ג. וראה לשון הרא"ש בסוכה פ"ד סימן ג', רגילין העם שאין מברכין על הסוכה אם נכנס (בה) לטייל בה, ושינה, אלא דוקא בשעת אכילה וכו'. ומה שאין מברכין על הסוכה בשעת השינה, ואף על פי שמצינו בה חומר יותר מבאכילה, דאוכלין אכילת ארעי חוץ לסוכה ואין ישנים שינת עראי חוץ לסוכה. היינו טעמא, דשמא לא יוכל לישן והוי ברכה לבטלה. ורבינו תם פירש, לפי שעיקר הקבע שאדם עושה בסוכה היא אכילה, אבל שאר טיול ושינה שעושים בסוכה טפלים לגבי אכילה והיא פוטרתן. עכ"ל [ואעיקרא דמילתא, יש לעמוד בביאור קל וחומר זה שעשו הראשונים הנ"ל, דלכאורה מה ששינת עראי מחוץ לסוכה אסורה, אין זה מחמת חומרת וקביעות השינה על פני אכילה, אלא מחמת שבשינה מצוי מאד שמשנית עראי נגררים לקבע וממילא עראיות השינה היא קביעותה, מה שאינו כן באכילה, שיש אכילת קבע ויש אכילת עראי. וצ"ב. שוב הראוני שהדבר תלוי בדברי הגמ' בסוכה דף כ"ו ע"א, דלדברי רב אשי שם הסובר דטעם איסור השינה מחוץ לסוכה הוא גזירה שמא ירדם, ממילא לא שייך הך ק"ו, וכדאמרינן. אולם לשינוי דרבא שם, הסובר דטעם איסור השינה מחוץ לסוכה הוא משום דאין קבע לשינה, ממילא י"ל פשוט שאף שינת עראי קביעות היא. ועיין שם ברש"י שביאר, לפי שאין קבע לשינה, ואין בה חילוק בין קבע לעראי לענין סוכה, שאין אדם קובע עצמו לשינה, שפעמים שאינו אלא מנמנם מעט ודיו בכך, הלכך זוהי שינתו וכו', ע"כ].

הרי שברא"ש מפורש פירוש גמור, שנהגו העם שלא לברך על ישיבה וטיול ושינה בסוכה אלא על האכילה, ולזה הקשה מה טעם אין מברכין לכל הפחות על שינה, שהיא ודאי קביעות גדולה מאד, ואף חמורה מן הקביעות שיש באכילה, כאמור בדבריו הנזכרים. ולזאת יישב בב' אופנים, האחד, שאמנם מן הדין היה לברך אף על השינה בסוכה, אלא שאין מברכים על השינה מפני ששמא לא ישן והוי ברכה לבטלה, וכמ"ש התוס' בברכות הנו"ל. אמנם, דעת רבינו תם (והוא תירוץ קמא בתוס' שם) אינה כן, אלא שאין מברכים על השינה מחמת שברכת האכילה פוטרת אף את השינה.

ד. והנה, יש לומר לפי כל האמור נפקותא גדולה בין ב' הטעמים הנו"ל, באופן שהאדם שוהה בסוכה זמן ממושך או מטייל בה וכיוצא בזה. שלפי הטעם שחוששים שמא לא ישן וברכתו תהיה לבטלה, ממילא יש לומר דכ"ז שייך בשינה אבל על ישיבה בסוכה קבועה וכיוצ"ב, שפיר יברך על הסוכה. אבל לפי הטעם שהאכילה פוטרת אף השינה ושאר הדברים שעושה האדם בסוכתו, יש לומר שהוא הדין והוא הטעם שתפטר את כל ישיבות האדם בסוכתו מסעודה לסעודה.

ויש להעיר בלשונות הראשונים הנזכרים, בזה שלא הקשו אלא מה טעם אין מברכים על השינה, אבל לא הקשו מה טעם אין מברכים על שהייה ממושכת בסוכה או על הטיול וכיוצ"ב. ונראה לע"ד שבאמת אף זה בכלל קושייתם, אלא שלחזק ולהעמיד את הקושיא על מנהג העולם שאינם מברכים אלא על אכילה, הקשו שלכל הפחות היה להם לברך גם על השינה, שחמורה היא יותר מן האכילה, ולפיכך הקשו דוקא משינה משום הקל וחומר הנ"ל, ואה"נ דבכל גוונא של קביעות הוה קשיא להו, וממילא אכתי נפקותא איכא בין הני שינויי אם מברכים

על שינה לחוד ללא אכילה, וכדכתבין [ובפרט לפי מה שנראה קצת מרהיטת הפוסקים, שתפסו לעיקר כטעם רבינו תם, שלדבריו מיושב מנהג העולם שלא לברך אף על ישיבה בסוכה ללא אכילה, ודו"ק].

בטעם הדבר שברכת האכילה פוטרת את השינה ושאר שימושי הסוכה

ה. אלא שיש לעיין בטעמו הנזכר של רבינו תם, שברכת האכילה פוטרת את השינה ושאר השימושים בסוכה, ומה טעם לא להיפך. ומפשט לשון התוס' בברכות שם שכתבו שברכת האכילה פוטרת את השינה, וכן מלשון הרא"ש שם שכתב, שהאכילה עיקר ושאר עסקיו טפלים הם, היה נראה בפשיטות לבאר, שעיקר קביעות האדם בביתו, וכ"ש בסוכתו, היא אכילתו, ולפיה נקבע קביעותו, וכל שאר עסקי האדם, הגם שחשובים הם מאד, טפלים הם לאכילה, מפני שכאשר משתמש האדם בסוכתו לאכילה ולשינה ולטיול ושהייה וכו', עיקר קביעותו בסוכה נמדדת באכילתו ובסעודותיו בסוכה, ועל כן היא פוטרת את שאר תשמישיו בסוכה יהיו חשובים ככל שיהיו, וככל דיני עיקר וטפל בדברים שברכותיהם שוות.

ואף באופן שנכנס לסוכה וכוונתו לסעוד סעודת פת רק בעוד שעה או שעתיים, יש לומר שלדעת רבינו תם אין לברך, מחמת שברכת האכילה שהיא עיקר הקביעות בזמן זה שיברך בהמשך קביעותו בסוכה פוטרת את כל משך שהייתו ואף למפרע. וכן מתבאר בהדיא בדברי המשנ"ב שם ס"ק מ"ו, הובא לשונו להלן אות ו', ומקורו הוא מן הט"ו שם שכתב כן, ע"ש.

באופן שיושב בסוכה ואינו אוכל, מחוייב בברכת לישוב בסוכה לכולי עלמא

ו. ולפי זה ממילא פשוט, שבאופן שאינו אוכל בסוכה בכל אותו היום, שיש לו לברך על השינה (לפי טעם ר"ת הנו"ל), או על עצם השהייה והקביעות בסוכה לשאר צרכיו (וזה לפי כל הטעמים הנו"ל), שבאופן זה הטפל הופך להיות כעיקר, וממילא הטפל שהוא העיקר כעת מחוייב בברכת לישוב בסוכה.

וכן מתבאר באר היטב בלשון רבינו בעל המשנה ברורה שם ס"ק מ"ו, וז"ל: רוצה לומר, אף דמדינא דגמרא לדעת פוסקים ראשונים, כשבירך בסוכה ויצא לעשות עניינו ולא לחזור תיכף, בעניין שהיה יציאה גמורה, ואם כן הרי הסיח דעתו מן המצוה, וכשיחזור אחר כך צריך לברך שנית, ואפילו מאה פעמים ביום, ואימת שנכנס אף על פי שאינו אוכל שם, מברך, שהרי גם הישיבה והעמידה שם היא מצוה דהוי כעין תדורו וכו'. מכל מקום מנהג כל העולם כדעת הפוסקים שאינם מברכים אלא בשעת אכילה. ואפילו אם יושבים בסוכה קודם אכילה שעה, אינם מברכים, דסבירא להו דברכה שמברכים אחר כך על האכילה היא פוטרת הכל שהיא העיקר והיא פוטרת השינה והטיול והלימוד שכולם טפלים לה וכו'. עכ"ל הבהיר.

ודו"ק בלשון רבינו המשנה ברורה הנו"ל, שמבורר שדעתו היא, שאף למנהג רוב העולם שהסכימו לברך בשעת אכילה, אין זה מחמת שפסקו כדעת רבינו תם לעיקר בסוגית הש"ס, אלא שכבר נהגו כדבריו, ואין אחר המנהג כלום, ולפיכך תמצא שהקלו בדינים אלו הרבה רבותינו

המשנה ברורה ועוד מגדולי הפוסקים, שחלק מדבריהם הזכרנו בתוך דברינו בזה (וכמדומה שמקור לשון המשנה ברורה הנ"ל היא מתוך דברי הט"ז שם, ע"ש. וראה עוד בדברי המאמ"ר סק"ח שהשיג על לשון הט"ז הנז"ל, ולהאמור לא קשה ולא מידי, שכן נקטו הפוסקים בכ"ז, ע"ש).

וכל זאת נראה לענ"ד ברור, משום שהנה בקהילותינו ק"ק תימן, ידוע הדבר ומפורסם העניין, אשר רבים נהגו כדעת הרמב"ם ודעימיה שיש לברך על כל ישיבה וישיבה בסוכה, ולא דוקא בשעת אכילה. ואף אצל ק"ק שאמי, כקהילות הקודש 'שרעב' ועוד מקומות, כפי ששמענו וראינו מכמה וכמה עדיות, הרי שרבים נהגו כדעת הרמב"ם בדין ברכת לישוב בסוכה, ושלא כהכרעת השו"ע. וטעמם פשוט הוא, הגם שדרכם לפסוק כהכרעת מרן השו"ע בהרבה מקומות, עם כל זה מכיון שאף מרן בשו"ע לא הכריע כן מדינא, שהרי הרי"ף והרמב"ם, שהם ב' עמודי ההוראה שדרכו להכריע כדבריהם תמיד, הסכימו לדבר אחד שמברכים על כל ישיבה וישיבה בסוכה, אלא שמחמת שנהגו כדעת ר"ת, לפיכך כתב שנהגו שלא לברך על הסוכה אלא בשעת אכילה. וממילא פשוט, שבקהילותינו שנהגו שלא כר"ת מזמן קדמון, בכמה וכמה מקומות גם אלו הנוהגים כהשאמי החזיקו במנהגם הקדום, לברך לישוב בסוכה בכל פעם ופעם (אמנם, כפי שיבואר להלן מנהג רבים מקהילות קודש תימן 'שאמי', ההולכים בדברי רבינו בעל השתילי זתים, נוהגים שלא לברך על הסוכה אלא בשעת אכילה, וכאמור בדברי השת"ז שם, והאריך על כך הגאון מהר"י צובירי זצוק"ל בסידור כנסת הגדולה חלק ב', ע"ש).

וכן זכרנו ששמעתי מחכם אחד שאינני זוכר מיהו (ויתכן שזה היה להלכה ולא למעשה), אשר רצה לומר, שכל מי שאין לו מנהג ידוע בברכת הסוכה אם כדעת הרמב"ם או כרבינו תם, עליו לאחוז כפי שורת ועיקר הדין לברך על כל פעם ופעם על ישיבת הסוכה, וכדעת הרמב"ם ודעימיה, שהרי אף השו"ע לא הכריע כן אלא מחמת המנהג, ונמצא שמי שאין לו מנהג עליו לשוב לעיקרא דדינא. עכ"ד. וכמובן שלעניין מעשה יש לדון בזה, ואכ"מ.

וכמו כן שמעתי שמרן הגר"ע יוסף זצ"ל היה נוהג, כאשר באו לבקרו בחג הסוכות רבנים מק"ק תימן בסוכתו, והיו מברכים על הסוכה בשם ומלכות, היה הרב זצ"ל עונה אמן אחר ברכותיהם, וזה הגם שבעלמא דעתו היא שאין לענות אמן על ברכות שלדידן אין לברכם, וכברכות על מ"ע שהזמן גרמן לנשים לנוהגים בכך, וכברכת ההלל בראשי חדשים, וברכת שהחיינו ביום השני של ראש השנה ועוד, ואכמ"ל. וראה מה שהובא בזה בשו"ת בית העזרי חלק א' סימן ס"ד אות ב'.

ומחמת כל הדברים הללו פשוט שיש לדברי המשנה ברורה ושאר אחרונים שהובאו, סמך גדול לומר שכל שיש עילה וטעם לחייב בברכת הסוכה הרי שיש לברך ברכת לישוב בסוכה בשם ומלכות כדת וכדין.

וכן פסק במשנה ברורה בפירוש שם ס"ק מ"ח בזה"ל: והמתענה בסוכות או שאין דעתו לאכול פת באותו יום, אז לכולי עלמא כל אימת שיצא יציאה גמורה חייב לברך, דדוקא כשאוכל פת סבירא להו להנהו פוסקים שמברך על עיקר חיוב הסוכה ופותר כל הדברים הטפלים, אבל כשאינו אוכל, לא שייך זה (ט"ז סק"כ, ושאר אחרונים). וכתב החיי אדם כלל קמ"ז סעיף ט"ז, שהוא הדין כשיצא יציאה גמורה לאחר אכילה, וחוזר ונכנס, ולא יאכל עד הערב, וקודם האכילה יצטרך עוד הפעם לצאת לבית הכנסת, דבזה גם כן לכולי עלמא צריך לברך.

ע"כ [וע"ש עוד בשער הציון ס"ק צ"ג, ודו"ק מינה לנדון דידן, והאריך בזה בספר הליכות שלמה שם, ואין כאן מקומו].

בדברי השתילי זתים בעניין הנ"ל

ז. אלא שיש קצת להעיר ממה שהעתיק להלכה דברי הראשונים הנז"ל מהרד"ם בשתילי זתים שם ס"ק כ"ד, וזה לשונו הבהיר: עיקר קביעות שאדם עושה בתוך הסוכה היא האכילה, ופוטור כל הדברים אפילו השינה שהיא חמורה מהאכילה, שהרי אוכלים עראי חוצה לה ואין ישנים עראי חוצה לה, אפילו הכי כיון שהאכילה עיקר, פוטרת השאר (טור בשם ר"ת). ועוד, דאי אפשר לברך על השינה, שהרי כל הברכות צריכות להיות עובר לעשייתן, ואם יברך קודם שיישן, שמא לא יוכל לישן אחר כך והוי ברכה לבטלה (לבוש). עכ"ל.

ולכאורה מזה שהביא להלכה את טעם הלבוש, שאין מברכים על השינה משום ששמא לא ירדם וברכתו לבטלה, שהוא הטעם הנוסף שהובא בתוס' וברא"ש, הרי שלדידן אין לברך על השינה אף במקום שאינו אוכל כלל.

אך לענ"ד נראה שבכה"ג שאינו אוכל כלל סמוך לשנתו ואין סעודה שתפטר בה ברכת לישוב בסוכה, מחמת ההפסק שנעשה בין הסעודה לשינה, כאמור בדברי המשנ"ב דלעיל, הרי שיש לברך לישוב בסוכה שלא מדין השינה גרידא אלא מחמת עצם הקביעות והישיבה הממושכת בסוכה כל הלילה כולו, ובזה לבד די לחייבו בברכת הסוכה בשופי וממילא נראה שכל מה שכתבו הראשונים שאין מברכים על השינה מחמת שמא לא ישן ותהיה ברכתו לבטלה, הוא טעם לבאר מדוע לא די לברך ברכת הסוכה על קביעות הגדולה והעצומה של השינה, אשר עולה באיכותה על קביעות האכילה, וממילא כשם שעל האכילה אנו מברכים ברכת לישוב בסוכה כן מן הדין לברך גם על השינה. ולזה כתבו ליישב את מנהג העולם, שאינם מברכים אלא על האכילה משום שמא לא ירדם וברכתו תהיה לבטלה, אבל על עצם הקביעות בסוכה בשהייה ובעשיית שאר צרכינו בסוכה עד כמה שאין ברכה אשר תפטר דברים אלו, וכגון שאינו אוכל בסוכה כעת כלל, שפיר חייבים לברך ברכת הסוכה על עצם קביעותו בסוכה בעשיית כלל צרכיו.

דעת הרא"ש והמרדכי והגהות סמ"ק בעניין זה

ה. עוד רגע אדבר בו, במה שיש להעיר מדברי הרא"ש בברכות (פ"א סימן י"ג), וז"ל: כיוצא בזה שאל ר"י את רבינו תם, אם צריך לברך על השינה בסוכה וכו'. אבל רבינו תם השיב לו, שכל מצות סוכה שחייב (שמקיים) אדם מסעודה לסעודה כגון שינה טיול ושינון, ברכת לישוב בסוכה שבירך על הסעודה פוטרתו מלברך עליהן. 'ולדבריו אפילו הסיח דעתו מלישן, כגון שיצא למלאכתו ושוב נמלך, אין צריך לברך'. [ובמעדני יו"ט אות פ' כתב ע"ז, דהא סתמא קאמר, שברכת לישוב בסוכה פוטרתו וכו'. עכ"ל]. עכ"ל הרא"ש שם. ומלשון הרא"ש משמע בהדיא שלפי דעת ר"ת לא תיקנו ברכת לישוב בסוכה אלא מסעודה לסעודה בלבד, ולא זולת זה כלל,

וממילא פשוט שלדבריו כל דברינו אינם. גם נטיית לשון המרדכי בסוכה סימן תשס"ה כך היא, שכן כתב שם, אבל ר"ת חולק ואומר, שברכת לישוב בסוכה שבסעודה פוטרת כל דבר טיול ושינה מסעודה לסעודה, וכן עמא דבר. עכ"ל.

ושמא ביאור שיטתם הוא, שכיון שמצות סוכה היא צריכה להיות 'תשבו כעין תדורו', ממילא גם שהאדם שוהה מחוץ לסוכתו יש בזה מעין קיום מצות סוכה, וממילא היה מן הדין שיהיה די בברכה פעם אחת לכל יום (וכעין ברכות התורה, דכל יום חיוב בפ"ע הוא), אלא שתיקנו שיברכו ברכת הסוכה מסעודה לסעודה, וממילא הגם שהסיח הרבה לאחר הסעודה, אינו מברך על עצם השהייה או השינה, שהרי לא תיקנו על כך ברכה. ולשון התוס' בברכות דף י"א ע"ב ד"ה שכבר הוא: וא"ת, מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישוב בסוכה. וי"ל, דשאני תורה שאינו מייאש דעתו, דכל שעה אדם מחוייב ללמוד, דכתיב והגית בו יומם ולילה, והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק, אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה. עכ"ל. ומשמעות לשון זה היא שמצות סוכה היא דוקא בישיבתה ממש, ולא כמו דאמרינן לעיל. ובדברי התוס' בסוכה דף מ"ה ע"ב ד"ה אחר הוא בהדיא הכין, ע"ש ודו"ק.

וכן הוא לשון הגהות סמ"ק (סימן צ"ג אות ע"ד), ואותם שמברכים לישוב בסוכה ואין אוכלים שם, רק יושבים שם שעה אחת, טועים גמורים הם, דתשבו כעין תדורו בעינין. וקרוב אני לומר שמברכין ברכה לבטלה. ע"כ [וכן נראה שבדרך זה הלך גם הרב מאמר מרדכי ס"ק ח', במה שחלק על הט"ז שם, עיין עליו במקומו]. וראה מה שכתב בשו"ת ישמח לבב (או"ח סימן י"ח אות ט"ו) בזה"ל: והמנהג היפה לאפוקי נפשיה מפלוגתא, שיאכל בבוקר פת גמור, ויברך על הסוכה, ויכוין לפטור הישיבה והטיול מסעודה זו עד סעודת הצהריים. דודאי לא טוב הדבר שישוב בסוכה מהנשף עד הצהריים בלא ברכה. וכן אני נוהג מזה רבות בשנים תל"ת. ע"כ (הביאו בספר חזון עובדיה סוכות עמוד קל"ד, וע"ש בדעתו הרמתה בכ"ז).

אולם, מסתימת לשון הראשונים בדעת רבינו תם, ולפי פסקו של רבינו המשנה ברורה עפ"י דברי החיי אדם והט"ז ושאר אחרונים נראה ברור שהם למדו בדעת רבינו תם שלא כדברי הרא"ש הללו, אלא שברכת לישוב בסוכה 'פוטרת' את הטפל לה שהם שאר עשיית צרכי האדם, וכפי שהארננו מדבריהם, וכל שאינו מברך על האכילה מברך על השינה ועל שאר הקביעות שלו בסוכה. ושמא יש לזה סימוכין מדברי התוס' בסוכה דף מ"ה ע"ב ד"ה אחד, ע"ש ודו"ק.

דעת הגר"ש קורח זצ"ל והגר"ש כהן שליט"א בעניינים הנ"ל להלכה ולמעשה

ט. ועל כן שפיר מבוארת הוראת הגאון רבי ששון כהן שליט"א, שכל שאינו אוכל בסוכה וכדוגמת האופנים הנז"ל, הרי שצריך לברך ברכת לישוב בסוכה בשם ומלכות כדת וכדין. וכן הוא באופן שיושבים בסוכה לזמן ארוך ואין אוכלים שם כלל, שמברכים לישוב בסוכה על כך, וכדברי המשנ"ב הנז"ל. ובזה נפשטו ספיקותינו באותיות א' ב'. אולם כמדומה שהגאון הנז"ל לא הורה בהדיא על שהייה ממושכת בסוכה אם יש לברך עליה ברכת הסוכה, ואף אם אין מברכים על השהייה לבדה, מכל מקום י"ל שעל השינה שפיר מברכים.

והלום שאלתי על כך את פי מו"ר הגר"ש קורח זצ"ל, והשיבני שבהיות ואנן נהגינן כדעת מרן השו"ע והשת"ז שאין לברך ברכת הסוכה אלא בשעת אכילה, ממילא אי אפשר לברך על השינה בלחוד והגם שאינו אוכל בסוכה כעת, שלא יתכן לתפוס את החבל בשתי קצוותיו, ומאחר שאין מנהגינו כהרמב"ם לברך על כל ישיבה וישיבה בסוכה ממילא אין מברכים שלא בשעת אכילה. ועל כן אף כ"ש שאין לברך על ישיבה אף בזמן רב בסוכה ללא אכילה, וכנ"ל. עכ"ד.

ג.

בדין ברכת לישוב בסוכה על אכילת פת הבאה בכיסנין

א. הנה לשון מרן בשו"ע בסעיף ח' שם אינו אלא: נהגו שאין מברכים על הסוכה אלא בשעת אכילה. ע"כ. ומשמעות לשון זה היה נראה לדקדק, דדוקא על שינה או על שהייה גרידא נהגו שלא לברך על הסוכה, ומשום שברכת האכילה פוטרם, אבל על אכילה ודאי שנהגו לברך, ומהי האכילה המחייבת בברכה על הסוכה, הרי שבפשוטם של דברים כל אכילה המחייבת ישיבה בסוכה, הרי היא גוררת עמה חיוב ברכת לישוב בסוכה.

ומרן בשו"ע שם בסעיף ב' כתב וז"ל: אוכלים ושותים וישנים בסוכה כל שבעה בין ביום בין בלילה, ואין ישנים חוץ לסוכה אפילו שינת עראי, אבל מותר לאכול אכילת עראי חוץ לסוכה, וכמה אכילת עראי, כביצה מפת. ומותר לשנות מים ויין ולאכול פירות (אפילו קבע עליהן. הג"ה) חוץ לסוכה וכו'. ותבשיל העשוי מחמשת מינים, אם קובע עליו חשיב קבע וצריך סוכה. ע"כ.

והנה כשם שבאופן שקובע על תבשיל העשוי מחמשת המינים הסכמת רוב ככל הפוסקים שמברך ברכת לישוב בסוכה בשם ומלכות, ואפילו שאין ברכתו המוציא, מכיון שקבע סעודתו על כך מברך ברכת הסוכה [ועיין מה שביאר בזה בטוטו"ד הגאון החיד"א בשו"ת חיים שאל ח"א סימן ע"א. וכ"ז מלבד דעת הגרי"ח זלה"ה, ראה בבא"ח פרשת האזינו אות ח', וספר ידי חיים דף צ"ג, ויש להאריך בשיטתו עוד, ואכ"מ], כן גם יש לומר שכל שחייב בסוכה מחמת אכילת פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה מברך על כך. והרי קצת משמע מסתימת דברי מרן בשו"ע שכל פת שהיא מחייבת בסוכה באכילה של יותר מכביצה, וממילא לכאורה פשוט שהוא הדין לגבי הברכה על הסוכה, שיש לברכה כדת [וראה עוד במג"א שם והובא במשנ"ב שם ס"ק ט"ו, ובשעה"צ ס"ק ל"ו, שדעתו שאף בחמשת המינים ביותר מכביצה חייב סוכה, ע"ש ודו"ק].

דעת השערי תשובה והמשנה ברורה בזה, ובביאור דעת החיד"א בעניין הנ"ל

ב. הנה כי כן מצאנו בהדיא להשערי תשובה שם סק"ג שהביא את דעת הרב גינת ורדים (כלל ד' סימן ו') דפת הבאה בכיסנין יותר מכביצה יש להחשיבו כפת גמור לענין ברכת לישוב בסוכה, ע"ש.

אולם, דעת הרב חיד"א בספרו מחזיק ברכה (ס"ק ה'), דלדעת החולקים על הרמב"ם צריך פת ממש יותר מכביצה, אבל פת הבאה בכיסנין אפילו אכל יותר מכביצה, הוי כעראי דפת עד שיקבע סעודתו עליהם, ויותר טוב שלא יברך עליהם. וכן ראיתי לגדולים בארץ הצבי (בא"י) שלא היו מברכים על פת הבאה בכיסנין אפילו יותר מכביצה, ע"ש. וכן כתב בתשובה בספר חיים שאל (ח"א סימן ע"א), וכתב שכן ראה לגדולי ירושלים שלא היו מברכים על פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה אלא אם כן אכל פת הבאה בכיסנין בשיעור שאחרים קובעים סעודה ע"ז [ומכאן מבואר שלא כדעת המשנ"ב בביאור הלכה שם ד"ה אם קובע, ע"ש], עיין בדבריו שם.

ובשערי תשובה שם כתב, ובמדינותינו נהגו רוב העולם ביו"ט ושבת לקדש ולברך ברכת לישוב בסוכה בקידוש, ולאכול אחר הקידוש פת כיסנין במקום סעודה, ואחר כך הולכים חוץ לסוכה להקבלת פני רבם, ונמשך איזה שעות עד זמן סעודה, נראה דשפיר דמי דאף על גב דפת כיסנין היא, מכל מקום כיון שאוכל אותה בתורת סעודה הצריכה לקידוש, שפיר דמי דמחשבתו משוי ליה כקבע, רק יזהר שיהיה יותר מכביצה. ואפשר שלזה אף הרב מחזיק ברכה מודה. אך בחול או באמצע היום דשבת ויו"ט, כשאוכל בלא פת כיסנין, כמדומה שמנהג העולם לברך ברכת הסוכה ע"ז, ולענ"ד יש לחוש לדעת מחזיק ברכה, מיהו נראה שאם אין דעתו לצאת מיד, רק לשבת זמן מה, שפיר דמי לברך ברכת הסוכה, דהא הברכה גם היא על הישיבה אלא שנהגו לברך בשעת אכילה, ובאכילת פת כיסנין סגי. עכתו"ד הגאון השע"ת שם.

ג. וכן פסק במשנה ברורה שם ס"ק ט"ז כהאי לישנא, מנהג העולם לברך בחול על פת כיסנין יותר מכביצה ברכת הסוכה, וכדי להינצל מחשש ברכה לבטלה, יראה שלא לצאת מיד אחר אכילתו רק לשבת שם זמן מה, ויכוין בשעת ברכתו לישוב סוכה על האכילה ועל הישיבה שאחר זה. ע"כ. ושנה משנתו להלן ס"ק מ"ו וכתב, נכון הדבר לצאת ידי גם דעת הפוסקים הראשונים, ולא לישוב כך בסוכה בלי ברכה, ועל כן תיכף בבואו מבית הכנסת, יברך על דבר שהוא מחמשה מינים ויאכל ממנו מעט יותר מכביצה, ויברך לישוב בסוכה, ולא יברך אחר כך בשעת אכילה. עכ"ל.

הרי לפנינו פסקם הבהיר של גדולי רבותינו, שכל שאוכל פת הבאה בכיסנין, אף בחול, ושוהה שם זמן מה לאחר אכילתו, מברך את ברכת הסוכה כדין, ולמדו כן אף לפי דעת מרן החיד"א הנז"ל, שבצירוף אכילתו יותר מכביצה והשהייה בסוכה, ודאי מברך לכולי עלמא, ובפרט לפי מה שהארכנו לעיל בס"ד, הרי דודאי שאף על השהייה לבדה יש לברך ברכת הסוכה באופנים שונים, כיעו"ש.

וכן דעת בעל יריעות האהל - שיש לברך ברכת הסוכה על מזונות יותר מכביצה

ד. וכדברי השערי תשובה והמשנה ברורה הנזכרים, כן גם דעת אחד מגדולי רבני ספרד הגאון רבינו שמ"ח גאגין זלה"ה אף בדעת הגאון החיד"א הנז"ל, בספר אהל מועד ביריעות האהל ח"ב דף ל"ב ע"א, ולחיבת הקודש אעתיק את עיקרי דבריו הנעימים בזה: מהר"ם בן חביב והגור"ר כתבו שאם אוכל פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה, מברך לישוב בסוכה ע"ז. ודעת החיד"א

במחזיק ברכה ובתשובותיו אינה כן, ואין לברך אלא בקביעות סעודה. ובשערי תשובה כתב שבשבתות וימים טובים אם אוכלים פת הבאה בכיסנין לאחר הקידוש (ומברכים בקידוש לישוב בסוכה), שפיר דמי גם מפני שאכילה בשבת נחשבת כקביעות, וגם מפני הקידוש במקום סעודה, כיעו"ש. ואף בחול כתב השערי תשובה הנ"ל, שאם אוכל פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה ואין דעתו לצאת משם מיד, רק לשהות שם זמן מה, שפיר דמי, דהברכה גם על הישיבה וכו'.

וכתב הגאון זלה"ה שם על דברי השערי תשובה הנז"ל, הנה דברי השערי תשובה הנז"ל שכליים ואמתיים, דמה שביטלוה לברכה על הישיבה בסוכה היינו דוקא בישיבה לחודא שנהגו שלא לברך, ואין זה ביטול שביטלוה, אלא שנהגו שלא לברך כמ"ש מרן והרמ"א. ועם כל זה שמענו וראינו גאוני עולם שלא אבו לנהוג כן, ומכללם הגאון החסיד המפורסם ר"א מוילנא ז"ל כמ"ש בביאורו, ועיין בקונטרס מעשה רב. ועיין בט"ז שכתב, במי שדעתו שלא לאכול פת כל היום, וכן המתענה בסוכות, חייב לברך ברכת לישוב בסוכה. ונמצא דאין זה ביטול הברכה על הישיבה אלא מנהג בעלמא, ואם כן במקום שיש עילה לומר דאכילה זו נחשבת כאכילה, הגם שיש מה לפקפק בזה, סמכינן על עיקר הדין, דאחר האמת אין זה ברכה לבטלה. [וראה עוד לעיל שלהי אות ו' מה שנתבאר בזה, ודו"ק. א. ה.]. ועיין מה שכתב המג"א שם בשכח לברך בשעת האכילה, אפילו שכבר גמר אכילתו, יברך, שגם הישיבה מן המצוה, ע"ש [וכן פסק במשנה ברורה שלהי סימן תרל"ט, ע"ש. א. ה.].

וסיים הגאון זצ"ל: כי על כן נראה לענ"ד דברי הגאון ז"ל הנזכר (השע"ת) ישרים ונכונים גם לימי החול, כל שעושים אחר כך ישיבתם קבע, אשר בלי ספק לא החמיר הרב מחב"ר ז"ל כי אם בחול, לחוש לאנשים האוכלים חתיכת פת הבאה בכיסנין מקצתן יושבים ומקצתן עומדים ללכת לטייל להקבלת פני רבם מיודעם ומכירם, ולא לקובעים ישיבתם שם שלא לצאת כי אם לצורך גדול. וגם אנחנו שמענו שרבים מגדולי עיר קדשינו ותפארתינו ת"ו נהגו כן לברך לישוב בסוכה על אכילת פת הבאה בכיסנין יתר על כביצה. וכן שמעתי באומרים לי שכן נהג הרב הגדול החסיד א"א זלה"ה, אך אנכי לא אזכרהו במנהג זה כלל. עכ"ל הגאון שם.

ומלשונו זה אנו למדים שאף אצל ק"ק ספרד רבים נהגו לברך על פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה, אלא שצריך שישהה בסוכה שיעור שיהא ניכר קביעותו בסוכה, וכל זאת אף לדברי הגאון החיד"א הנז"ל. וממילא פשוט שלדידן כן הדין, ובפרט לפי מה שכתבנו בהערה לעיל שם [ובספר חזו"ע סוכות עמוד קל"ד הביא מקצת מלשונו זה, וכן בתשובותיו יביע אומר חלק י"א (הנדפס עתה מקרוב) סימן ע"ג, אבל לא העלה את כלל לשונו המבואר עתה, ע"ש ודו"ק בכ"ז].

דעת המאמר מרדכי בזה

ה. וכיוצא בכל זה כן כתב בהדיא במאמר מרדכי (שם סק"ג), ואלו דבריו: ועל פי זה נראה לי, דמי שאכל פת הבאה בכיסנין בשחרית בתוך הקאווי וכיוצא, כמו שאנו נוהגים בכל ימות השנה, אף על פי שאינו מברך המוציא כיון שאינו אוכל שיעור שדרך בני אדם לקבוע עליו, מכל מקום בעי סוכה, שהרי הוא קובע סעודתו עליו וחשוב קביעות סעודה לכמה בני אדם

(שמספיק להם אכילה זו עד קרוב לששה שעות, שהוא השיעור שבין סעודה לסעודה), וכך נהגנו לברך עליה לישוב בסוכה, והכי מסתבר, שהרי יש פנים לומר דפת הבאה בכיסנין עדיף מתבשיל ומיקרי פת וכו'. ונראה, שאין לדקדק כל כך בזה מאחר שלדעת רוב הפוסקים צריך לברך בכל פעם שנכנס בה אפילו בלא אכילה, ועיין לקמן סעיף ח'. אחר ימים ושנים שכתבתי זה ראיתי להרב גינת ורדים ז"ל כלל ד' סימן ו' שהאריך בעניינים אלו, ונהי דלא נחית התם למאי דכתבנא, מכל מקום לעניין דינא איכא סייעתא לדבריננו, עיין שם שמסיק דבפת הבאה בכיסנין יש לברך כל שאוכל יותר מכביצה, ואפילו לא קבע עליו, ובתבשיל העשוי מחמשת המינים כתב נמי דבעי סוכה אף בלא קבע אך לא יברך לישוב בסוכה אלא אם כן קבע, יעו"ש. ואנו אין לנו אלא פסק מרן ז"ל, ומה שנראה לנו שיש להסכימו לפסקיו, וכדכתבנא. עכ"ד. וכן פסק בביאור הלכה סעיף ב' ד"ה אם קובע, שכל שקבע סעודתו על תבשיל העשוי מחמשת המינים אף בשיעור פחות ממה שאחרים קובעים עליו סעודה, מברך לישוב בסוכה, כיון שלעניין ברכת לישוב בסוכה בקביעותא דידיה תליא מילתא, ע"ש.

הרי מבורר מדברי המאמר מרדכי הללו, שכל שאכל פת הבאה בכיסנין באופן שאצלו כעת הוא כבר בקביעות סעודה, די בזה להצריכו בברכת לישוב בסוכה, וזה גם שלא כהגאון חיד"א הנז"ל שכתב שדוקא בשיעור שאחרים קובעים סעודה עליו, מברך. אולם בזה הבאנו לעיל לפסק גדולי רבותינו האחרונים שמימיהם אנו שותים תמיד, שיש לברך לישוב בסוכה כל שאכל פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה, אלא שישהה שם זמן מה, כדבר האמור לעיל [ועיין עוד שם בדברי המאמר שכתב בזה בס"ק ח', ודו"ק].

דעת בעל עריכת שולחן בזה

ו. לאחר כתיבת דברים אלו שאלתי את פי מו"ר הגר"ש קורח זצ"ל על כך, וכך היתה תשובתו אלי: אם אוכל פת הבאה בכיסנין יותר מכביצה, וקובע סעודתו עליו שפיר מברך ברכת לישוב בסוכה (ואפילו שאינו אוכל בשיעור שאחרים קובעים סעודתו ע"ז), אולם אם אינו קובע סעודתו על מיני המזונות הללו, אין לו לברך על הסוכה אלא בסעודת פת. עכתו"ד. ודבריו יהיו תואמים עם דעת המאמר הנז"ל, שכן כתב בפירושו [ויש להעיר שלפי מה שהובא מספר יריעות האהל, הרי שאף להמקילים לברך ברכת הסוכה על פת כיסנין יותר מכביצה, הוא דוקא באופן שבאמת קובע ישיבתו כעת בסוכה ממש, ואינה אכילה עראית, ודו"ק].

ויש להעיר בזה, שכפי ששמעתי מעדות גיסי שליט"א, הרי שדעת הגר"ש כהן שליט"א להורות שאין לברך ברכת לישוב בסוכה על אכילת מזונות אלא בשיעור קביעות סעודה (ושמא אף שאחרים קובעים עליו סעודה). וכ"ז לא כתבתי אלא להראות שהדברים חמורים ויש לחשוש לדעות הפוסקים הנז"ל. אמנם, בעיקרא דמילתא בדין מצות ישיבת סוכה והברכה על כך, ראה מה שנכתב בזה ע"י הרה"ג רבי עמנואל מולקנדוב שליט"א בקובץ האוצר כ' עמ' קצ"ט. ויש לעיין עוד.

ד.

עצות נפלאות לצאת מן הספיקות

ואמנם פשוט שלעניין מעשה כל אחד יעשה כפי הוראת רבותיו. אלא שלא באנו בדכרינו אלו אלא להראות שהדברים אינם פשוטים, ועל האדם לאפוקי נפשיה מפלוגתא, ובפרט שדעת רוב הפוסקים הראשונים לברך על ישיבת הסוכה בכל פעם, ואף לפי דעת ר"ת שאין מברכים אלא בשעת אכילה, דעת רוב האחרונים בדעתו שיש לברך בכל האופנים שנתבארו לעיל. ולפיכך ודאי שחובת גברא היא לצאת מן הספיקות, וזאת יתכן בכמה אופנים כפי סדר העדיפויות כדלהלן:

- א. לצאת ידי חובת הברכה מאדם אחר שמברך על הסוכה בשם ומלכות.
- ב. לאכול סעודת פת קודם השינה וכדומה, בכדי שיוכל לברך על הסוכה לכולי עלמא.
- ג. יכוון בדעתו את נוסח ברכת לישוב בסוכה, ובוה יצא ידי חובת הברכה לפי דעת הסוברים שהרהור כדיבור.
- ד. עוד ראיתי להגר"א מלכה שליט"א בספרו הליכות מועד (סוכה) שכתב עיצה נוספת באופנים המסופקים הנז"ל, וזאת על ידי שיכוון לצאת בברכת חברו שמברך ברכת אשר יצר או כל ברכה אחרת, בתיבות 'ברוך אתה ה', ואז ימשיך לבדו את המשך ברכת לישוב בסוכה' (אקב"ו לישוב בסוכה). וכך יצא ידי חובת הברכה חציה על ידי שומע כעונה וחציה על ידי עצמו. אלא שבאופנים האחרונים, אינו יכול יותר לברך ברכת לישוב בסוכה בשם ומלכות אלא אם כן יצא והסיח דעתו מן הסוכה.

בדין שומע כעונה לחצאין

ואודות העצה לצאת ידי חובת הברכה מאחר, הנה הדברים אינם פשוטים כלל ועיקר ומכמה טעמים. ראשית כל, הנה בעיקר הדבר אם ניתן לחלק את הברכה לחצאין, חציה לברך בעצמו וחציה על ידי אחרים מדין שומע כעונה, דעת הגאון רעק"א בתשובה סימן ז', והובא בביאור הלכה סימן רע"א ד"ה דאתקש, ששייך לחלק את הברכה לחצאין בדין שומע כעונה. ובביאור הלכה שם כתב על דבריו אלו כהאי לישנא - ודוחק לחלק הברכה לחצאין (ומאידך, ראה עוד לו במשנה ברורה סימן קפ"ג ס"ק כ"ו, ודו"ק). וכן בשו"ת רב פעלים חלק א' חאו"ח סימן י' כתב שאין לחלק הברכה לחצאין, חדא, דלא מצאנו עניין כזה, שקצת הברכה יוצאין בה באמירה וקצתה בשמיעה. ואדרבה ממה שכתב מרן בשו"ע בסימן קצ"ד סעיף ג' לגבי ברכת המזון, שאם אחד יודע חצי הברכה ואחד חציה השני, אין יכולים לצאת איש מרעהו חצי הברכה שיודע, משום שאין הברכה מתחלקת לחצאין. הרי הלכה פסוקה להיפך. וכן כתב בחזון איש או"ח סימן כ"ט ס"ק ו' ועוד (וראה עוד בשו"ת תורה לשמה סימן מ"ו, ודו"ק).

והנה, בפתח הדביר סימן רע"ג ס"ק ד' האריך ליישב מנהגם שנהגו בקידוש של שבת, לצאת ידי חובה בפתיחת הברכה ובחתימתה מהמקדש ואת שאר נוסח הקידוש נהגו שכל אחד אומר

לבדו. וסמך יתדותיו על מה שכתב הב"י בסימן נ"ט ד"ה כתב א"א ז"ל, לגבי ברכת יוצר אור, שניתן לצאת ידי חובה מהחזון רק את פתיחת ברכת יוצר אור וחתמתה, ואת כל נוסח הברכה ניתן לאומרו לבדו. והוא הדין לגבי ברכת הקידוש, עיין שם בכל דבריו. אלא שיש להקשות על דברי הב"י גופיה, ממה שכתב בשו"ע בשלהי סימן קצ"ד ששם מבואר שלא ניתן לחלק הברכה לחצאין (וכן העיר בשו"ת יחוה דעת חלק ו' סימן כ"ח).

ובספר מנוחת אהבה (חלק א' פרק ז' הערה כ"ב) כתב לחלק חילוק נפלא בדבר, דשאני ברכת הקידוש שהואיל ובחתימת הברכה יוצאים ידי חובה מהמקדש ועונים אחריו אמון, ממילא הוה כמברך עצמו (וכמ"ש הרמב"ם בפ"א מהלכות ברכות הי"א), ושפיר ניתן לחלק את הברכה לחצאין (וכעין מה שכתבו בכסף משנה והרב מעשה רוקח שם. וראה בתשובות הרשב"א ח"א סימן קכ"ו, ובערך השולחן סימן רי"ג אות ה', ובשו"ת מהר"ם שיק או"ח סימן נ"א. ובמקו"א הארתי בעניי עוד בעיקרי העניין). וזהו מה שכתב מרן בב"י בסימן נ"ט שם לגבי ברכת יוצר אור. מה שאינו כן לגבי ברכת המזון, שכל אחד מהם אינו יודע כי אם חצי ברכה, ממילא אינם עונים אמון (שהרי לעולם אחד מהם גומר את חצי הברכה האחרון), ולפיכך אינם יוצאים ידי חובתן בברכה זו. וזהו פסק מרן בשו"ע בסימן קצ"ד שם. עכתו"ד שם בתוספת נופך.

ובשו"ת מנחת שלמה (חלק א' סימן כ' ד"ה ודאיתנין), כתב ליישב באופן אחר את פסקי השו"ע הנו"ל, דשאני הא דסימן קצ"ד, שבהיות וכל אחד מברך חצי ברכה ממילא אין על חצי ברכה תוקף של ברכה כלל, ולא שייך להוציא בזה את רעהו ידי חובתו, משא"כ לגבי ברכת יוצר אור (והוא הדין לגבי ברכת קידוש הנו"ל) המברך והמקדש מברך לעצמו את כל הברכה כולה, אלא שהוא מכוון לצאת רק בחציה, וזה שפיר דמי לצאת לחצאין. וכעין זה כתב בשו"ת אור לציון (חלק ב' פרק כ' סעיף ד' בהערה), יעו"ש.

וראה עוד בשערי תשובה בסימן רי"ד בשם הרב ברכי יוסף, שכתב שאם אחד אכל מזונות ושתה יין, אע"פ שהוא כולל את שניהם בברכת מעין שלוש, מכל מקום יכול שפיר להוציא גם את מי שאכל מזונות לבד, ומשום דיכול השומע לכוון לצאת רק מה שנוגע אליו ולא איכפת ליה במה שמוסיף השומע ברכת היין, ע"ש. ובמנחת שלמה שם כתב הגרשז"א שהוא הדין להיפך, באופן שהמברך אכל רק מזונות והשומע שתה גם יין, שיכול לצאת בברכת המברך, ע"ש. וזה מצאנו גם כן לגבי מקרא מגילה, שזו הלכה מוסכמת ומקויימת למעשה בכל תפוצות ישראל, שאם לא שמע מהקורא כמה וכמה מילים, יכול להשלימה לבדו. ומכל זה נמי מוכח שניתן לחלק את הברכה לחצאין.

עוד מצאנו, שהנה בק"ק אשכנז נוהגים הם לומר קטע מתוך ברכת מעין שבע כל הציבור יחדיו, ולכאורה גם מזה מוכח שאין להקפיד בזה משום שמחלק הברכה לחצאין, שהרי עונה אמון וכונו"ל. ואף לפי דעת הגר"א (המובאת בספר מעשה רב סימן קט"ז) שהיה מקפיד שרק החזן יאמר את ברכת מעין שבע ללא הצטרפות הציבור, ושלא כהרמ"א. יש לומר, שאין זה משום דסבירא ליה דלא שייך כהאי גוונא לחלק הברכה לחצאין, אלא משום שברכת מעין שבע נתקנה לאומרה בציבור דוקא ועל ידי השליח ציבור בעצמו ולא על ידי הציבור (כן כתב בשו"ת אור לציון שם) ולפי זה יש להעיר עוד בדבר המצוי בקהילותינו הנוהגים לקרוא את ההלל בקירוי בעתים

ידועים, שהנה פעמים רבות מצוי הדבר שהאדם חפץ לומר בעצמו כמה קטעים ביחד עם השליח ציבור, ולפי האמור השתא, אין בכך כלום. ואולי תליא בב' החילוקים דלעיל, ודו"ק].

ונהדר אנפין לנדון דידן, דהנה לכאורה הכא גרע טפי, שהרי ברכת האחר המברך על ברכת אשר יצר וכדומה, ומכוון להוציאו בתיבות של פתיחת הברכה, לא עדיפא ממה ששנינו (ראה ברכות י"ב, א') באדם שפתח בברכה בתיבות ברוך אתה ה', על דעת לברך ברכה מסויימת וסיים בברכה אחרת, דנחלקו בה רבוותא אם יצא בזה ידי חובתו אם לא. ועוד, דהכא גרע מהתם טובא, ששם יתכן שהברכה נקראת על שם גומרה ושפיר דמי, מה שאין כן הכא, שברכת השני היא ברכה אחרת לגמרי ואינה שייכת כלל לברכת לישוב בסוכה, ולכאורה לא יתכן כלל לצאת בה ידי חובתו.

אלא שבשו"ת מנחת שלמה שם כתב לדון ממש בכיוצא בזה, במי שמסופק אם בירך ברכת המוציא או לא, יכול לשמוע מאחר שמברך על היין או להתעטף בציצית, ויכוון לשמוע ממנו רק את פתיחת הברכה בלבד ואילו המוציא לחם מן הארץ יאמר השומע בעצמו, וכך יצא מקצתו בדיבור ומקצתו בשמיעה. ואף להסוברים שאם פתח אדעתא דחמרא וסיים בשיכרא לא עלתה לו ברכה, היינו מפני שלא כוון יפה ולכן אין זו ברכה, משא"כ הכא הלא המברך על היין מכוון יפה וגם השומע מכוון יפה, וכיון דזכרון אחד לשניהם מה טעם לא תעלה לזה ולזה. וסיים הגרשז"א בזה בזה"ל: אלא שמעולם לא שמענו חידוש גדול זה, ואפשר דהרע"א ז"ל נתכוון רק להתיבות שבאמצע הקידוש אבל לא בעיקר הברכה. וצ"ע. עכתו"ד הגרשז"א שם (שוב ראיתי בשו"ת באר משה חלק ג' סימן ל"ד שהעלה להקל בזה, וצ"ע במה שכתב שם). ויש לזה ראייה דמהני מדברי השע"ת שהובא לעיל, ודו"ק.

ויש לציין עוד, כי לפי הביאור הראשון שהובא לעיל בביאור סתירת השו"ע בדין זה, הרי שכאן לא הייתה עניית אמן, ושוב לא שייך לחלק את הברכה לחצאין [אכן במקרים מסויימים כן יתכן עניית אמן לאחר המשמיע, כבאופן שהברכה שלו יותר ארוכה]. וממילא לפי כל האמור נמצא, שראוי יותר לעשות כפי האופנים האחרים שהובאו לעיל להוציא עצמו מפלוגתא.

